

Research Article

รูปแบบพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น: การจัดการมรดกวัฒนธรรม
ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นแหล่งเรียนรู้และสนับสนุนการท่องเที่ยว
ในพื้นที่บางกะเจ้า จังหวัดสมุทรปราการ

LOCAL MUSEUM: MANAGEMENT OF CULTURAL HERITAGE AND LOCAL
WISDOM TOWARDS LEARNING AND TOURISMSOURCES IN BANGKACHAO
AREA SAMUT PRAKAN PROVINCE.

ฉันทนา สุรัสวดี
Chantana Surasawadee

สาขาวิชาออกแบบนิเทศศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
Design of Communication Arts, Phranakhon Rajabhat University, Bangkok, Thailand

chansurss@yahoo.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการและจัดทำฐานข้อมูลมรดกทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญา เพื่อเผยแพร่งานพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น และการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างยั่งยืน การจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนสนับสนุนการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่พิพิธภัณฑ์วัดบางกระสอบและวัดบางกอบัว เครื่องมือที่ใช้ประกอบด้วยแบบสำรวจ ประเด็นสนทนากลุ่ม แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม แบบบันทึกโบราณวัตถุ แบบประเมินการจัดโครงการหรือกิจกรรม ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาแยกตามข้อมูลที่ได้จากการสนทนา แบบสัมภาษณ์ และใช้สถิติวิเคราะห์ความพึงพอใจ

ผลการวิจัย (1) ข้อมูลมรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ของวัดบางกระสอบคือวัดมุงคลหลวงปู่เหย เครื่องลายครามและจิตรกรรมเขียนสีในสมุดไทยโบราณจารึกอักษรขอมเป็นแบบอย่างศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ยุคต้น ภูมิปัญญาการทำตาล การแทงหยวกและฉลุกระดาษ ส่วนวัดบางกอบัวคือ ตำรับยาเขียวของหลวงปู่เหมือน โบราณวัตถุ เครื่องถ้วย หมู่กุฎไม้ทรงไทย และอุโบสถโค้งสำเภาสสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (2) รูปแบบการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์จัดแบ่งพื้นที่เป็น ส่วนประวัติวัด การสืบสานและพัฒนาวัด ภูมิปัญญาชุมชนวิถีชีวิตวัฒนธรรม ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ในชุมชนและมีพื้นที่เพื่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ผลจากการมีส่วนร่วมทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน มีความภาคภูมิใจในมรดก

วัฒนธรรมของตน การศึกษาดูงานช่วยเสริมสร้างความมั่นใจ ความยั่งยืนของพิพิธภัณฑ์เกิดจากการให้
คนในชุมชนเข้ามามีบทบาทในการดำเนินงานเป็นเจ้าของร่วมกัน และได้รับประโยชน์ร่วมกัน

คำสำคัญ: พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น การจัดการ มรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น การมีส่วนร่วม

ABSTRACT

This research was aimed to study, gather, and manage cultural heritage as well as create a database for cultural heritage and traditional knowledge to promote and publicize local museums and management of cultural tourism with sustainable community participation. It was also intended to study patterns of displaying exhibition in local museums as a source of community learning and support of cultural tourism at the Museums of Wat Bang Krasob and Wat Bang KoBua. The tools used to research involved questionnaire, group discussion topics, interviews, antiquities recording form, and project or activity assessment form. The analysis was done using content analysis approach divided by information derived from the discussions, interviews and applied statistical analysis of satisfaction.

The research found (1) Intellectual heritage of Bangkrasob's temple are Luang Pu Choie's votive tablets, porcelains and paintings in ancient Thai scrolls in Khmer letter, early Ratanakosin period. The wisdom in making coconut-palm sugar, carve of a banana stalk and perforated paper. At Bangkorbou's temple are the medication of Luang Pu's Meuan, antiques, ceramics, Thai wooden parsonage and the old chapel in Early Rattanakosin Period. (2) The exhibit format in the museum has divided the areas in to the history section of faith. The continuation and development of measurement community wisdom, culture, lifestyle community and space for learning activities. Participation of the local communities in consideration, cooperation, and benefits taking encourages a sense of mutual ownership and community pride of own cultural heritage. A field trip to locations with similar context helps strengthen confidence in the community work, confidence in their potential and ability to manage according to the community context. The museum sustainability can be derived by allowing local people and agencies to take parts in management which will build the sense of passion and mutual ownership and the management yields mutual benefits to all sectors.

Keywords: local Museum, management, cultural Heritage, traditional knowledge, participation.

บทนำ

คุ้มบางกะเจ้า อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ เป็นพื้นที่สีเขียวขนาดใหญ่ที่มีความโดดเด่นทั้งในเรื่องวิถีวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติที่มีความหลากหลายจนได้รับการยกย่องจาก Time Magazine (Asia Version) ให้เป็น “The Best Urban Oasis of Asia” ประจำปี พ.ศ. 2549 ทำหน้าที่เสมือนปอดที่ช่วยฟอกอากาศให้พื้นที่กรุงเทพฯ และจังหวัดสมุทรปราการ ถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่สีเขียวตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 อยู่ภายใต้การดูแลของคณะกรรมการการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ เสน่ห์ของบางกะเจ้ามาจากวิถีชาวสวนดั้งเดิมของชาวอำเภอพระประแดงกับป่าชายเลนตามธรรมชาติ ชุมชนในพื้นที่ตระหนักถึงความสำคัญนี้จึงได้เกิดการพัฒนาการคุ้มบางกะเจ้าให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สำคัญของบริเวณกรุงเทพฯ และปริมณฑล พัฒนา การใช้เส้นทางจักรยาน การจัดตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้เห็นวิถีชีวิตชุมชนผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่น

วัดบางกระสอบและวัดบางกอบัวเป็นวัดที่อยู่ในพื้นที่คุ้มบางกะเจ้าตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา วัดบางกระสอบ สร้างขึ้นประมาณปี พ.ศ. 2457 ด้วยเงินบริจาคของนายดวง และนางทรัพย์ ที่ได้จากการขุดพบในโอ่งโบราณสมัยสุโขทัยบรรจุเงินพดด้วงอยู่ค่อนโอ่ง ชาวบ้านที่มีจิตศรัทธาบริจาคสิ่งของเครื่องใช้โบราณวัตถุให้กับวัดต่อมาเป็นจำนวนมาก คณะกรรมการวัดจึงได้ขอทุนสนับสนุนจากคณะกรรมการโครงการพัฒนาท้องถิ่นรอบโรงไฟฟ้าพระนครใต้ปรับปรุงศาลาการเปรียญ ทำเป็นหอวัฒนธรรมและศูนย์เรียนรู้

ชุมชนวัดบางกระสอบ จัดแสดงสิ่งของในหอวัฒนธรรมเป็นพิพิธภัณฑ์ชุมชน ชั้นล่างจัดแสดงสิ่งของเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน เครื่องใช้ในครัวเรือนในอดีต ปรากฏชุมชนด้านการทำตาล แหงหยวก และการฉลุกระดาษ ชั้นบนจัดแสดงสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับการก่อตั้งวัด ศิลปะวัตถุที่มีคุณค่าเช่นพระพุทธรูปเก่าสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พระพิมพ์ปิดตาของหลวงปู่เชย บุษบกไม้แกะสลัก ตู้พระธรรม สมุดภาพจิตรกรรมเขียนสีเรื่องเกี่ยวกับนรก-สวรรค์ และเครื่องลายคราม การจัดแสดงวางรวมเป็นกลุ่มตามลักษณะสิ่งของประเภทเดียวกันไม่มีรายละเอียดเรื่องราวและคำบรรยาย สมุดบันทึกการขายการสิ่งของที่ได้รับบริจาคหายไปแล้วทำให้ไม่สามารถสืบค้นเรื่องราวของโบราณวัตถุที่มีอยู่ได้ ส่วนที่วัดบางกอบัวเป็นวัดโบราณสร้างมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ราว พ.ศ. 2274 โดยชาวมอญชื่อ “มะทอ” และภรรยาชื่อ “ประทุม” มีหมุกฎิทองไทย โบราณวัตถุและศิลปวัตถุที่มีคุณค่าเก็บไว้ในคลังเป็นจำนวนมาก เช่น พระพุทธรูปโบราณสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ประติมากรรมหล่อโลหะรูปหงษ์สัญลักษณ์ของชาวมอญ ตู้พระธรรมขาคู่เขียนสีลายดอกพุดตาลและศาสตราวุธแบบจีน ตู้ไม้ฉลุลายแบบโบราณ ตำรายาเขียนในสมุดข่อยลายมือหลวงปู่เหมือนและอุปกรณ์เครื่องบดยา บาตรน้ำมนต์ที่ทำจากแก้ว ถ้วยชามกระเบื้องลายครามที่จัดเก็บไว้ในคลังสงฆ์สำหรับใช้งานของวัด ยังไม่มีการจัดทำทะเบียนให้เป็นระบบ เจ้าอาวาสและคณะกรรมการวัดได้ของบประมาณสนับสนุนจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สร้างอาคารเพื่อจัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑ์

แล้วเสร็จเมื่อปี พ.ศ. 2559 แต่ยังไม่มีการจัดแสดงสิ่งของในอาคารจากการลงพื้นที่และสอบถามสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องในหอวัฒนธรรมฯ และพิพิธภัณฑ์ชุมชนของวัดทั้งสองพบว่าวัดบางกระสอบและวัดบางกอบัว มีปัญหาล้ำก้นคือไม่มีประสบการณ์ในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมและการจัดการด้านพิพิธภัณฑ์ที่จะทำให้การจัดแสดงผลงานเป็นที่น่าสนใจ ชุมชนจึงมีความต้องการที่จะจัดการพิพิธภัณฑ์ค้นหาอัตลักษณ์ของชุมชน เพื่อการออกแบบจัดแสดงที่เหมาะสม รวบรวมเรื่องราวความรู้เป็นฐานข้อมูลทางวัฒนธรรม มีเป้าหมายหลักอยู่ที่การเรียนรู้เพื่อสำนึกความเป็นชุมชนและความองอาจของสติปัญญา มีกิจกรรมสนับสนุนและเพิ่มขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว ประการสำคัญคือพัฒนาชุมชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น การจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ของวัดทั้งสองเป็นลักษณะของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่เสนอเรื่องราวที่มีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมในท้องถิ่น โดยให้สมาชิกชุมชนท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมกันจัดกิจกรรมทบทวนเรื่องราวความรู้จากอดีต นำมาเป็นแหล่งเรียนรู้ในปัจจุบันและอนาคตต่อไป

จากการศึกษาเรื่องการจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นทำให้เห็นคุณประโยชน์ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในฐานะที่เป็นทั้งเครื่องมือและวิธีการในกระบวนการพัฒนาชุมชน (Praichanchit, 2007) เป็นกิจกรรมที่เสริมสร้างศักยภาพและฟื้นฟูพลังของชุมชนท้องถิ่นให้สามารถจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในชุมชนของตนเอง ส่งเสริมให้สมาชิกของชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการ ตั้งแต่การศึกษาวิจัย การสำรวจค้นหา ทำแผนที่ รวบรวมประเมินคุณค่าและศักยภาพของทรัพยากร

วัฒนธรรม การวางแผนการจัดการ การอนุรักษ์ สงวนรักษา การจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ ทำให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชน กับนักวิชาการและนักพัฒนาจากภายนอก เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน ทำให้ชาวบ้านมีความภาคภูมิใจในชุมชน รักถิ่นฐานบ้านเกิด ที่สำคัญคือพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นเครื่องมือสำคัญในกระบวนการสร้างความรู้และฟื้นฟูภูมิปัญญา นำไปสู่การพัฒนาชุมชนที่พึ่งตนเองได้อย่างแท้จริง ศิริบุญ จงวุฒิเวศย์ (Chongwutiwate, 2015) ได้กล่าวว่าพิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีเอกลักษณ์ของตนเอง ช่วยเสริมการเรียนรู้ของคนในสังคม และพัฒนารูปแบบการเรียนรู้เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคม ในอดีตพิพิธภัณฑ์ถูกมองว่าเป็นเพียงที่เก็บรักษาของเก่า แต่ปัจจุบันพิพิธภัณฑ์ได้พัฒนาขึ้นเป็นองค์กรที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในเครือข่ายของระบบการศึกษาของชาติ สำหรับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นถือว่าเป็นชุมทรัพย์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ที่มีไว้ให้ศึกษาหาความรู้ เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและพัฒนาท้องถิ่นของตน นอกจากนี้ยังเป็นกลไกช่วยสนับสนุนการรวมตัวของคนในชุมชนเพื่อร่วมกันคิดร่วมกันตัดสินใจและร่วมกันดำเนินกิจการของท้องถิ่นเพื่อคนในท้องถิ่นเอง เนื้อหาที่น่าสนใจในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น (The Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre, 2002) ควรเป็นเรื่องราวของชุมชนในด้านต่างๆ ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของชุมชน การทำมาหากิน ศาสนา ความเชื่อ ความสัมพันธ์ภายในชุมชนที่มีความหลากหลาย ทำให้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรม เน้นความเรียบง่ายที่มีความหมาย

ต่อชุมชน สิ่งของที่จัดแสดงไม่จำเป็นต้องเป็นของมีค่า เป็นศิลปวัตถุที่เก็บรวบรวมไว้หรือหัตถกรรมประเภทเครื่องมือเครื่องใช้เกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน

จากแนวคิดของการจัดการมรดกวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้กิจกรรมการทำแผนที่โบราณคดีท้องถิ่นในเชิงกระบวนการของ สายันต์ ไพรชาญจิตร์ (Praichanchit, 2007) ช่วยให้คนในท้องถิ่นรู้จักชื่นชมและ นำเอาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับทรัพยากรทางโบราณคดีทั้งหลายที่ค้นพบไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนของตนเองได้อย่างยั่งยืน เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับทุกคน ทำให้สามารถค้นพบเรื่องราว ความคิด รูปแบบ และข้อมูลต่าง ๆ ของท้องถิ่นที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ ดัดแปลงและพัฒนาเป็นสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ หรือในงานออกแบบต่าง ๆ และสามารถนำไปพัฒนาเป็นทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวได้ ในด้านการศึกษาจะก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของทุกฝ่าย ผลที่ได้ทั้งที่เป็น สถานที่ วัตถุ องค์ความรู้ ปัญหา ทางออกในการแก้ปัญหา ล้วนเป็นทรัพยากรในการศึกษาและการเรียนรู้ของคนในท้องถิ่นนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ที่สัมพันธ์กับประเด็นที่ค้นพบ พิพิธภัณฑ์ชุมชนจึงเป็นแหล่งเรียนรู้ สถานที่ฝึกอาชีพ ศึกษาดูงาน ถ่ายทอดเทคโนโลยี และแหล่งพัฒนาความรู้ความสามารถของคนที่เกี่ยวข้องเพิ่มรายได้ให้ชุมชน ผู้ที่มีหน้าที่ในการจัดทำแผนที่โบราณคดีท้องถิ่นได้แก่คณะกรรมการชุมชนร่วมมือกับฝ่ายบริหารและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกระดับ นักวิชาการในสถานศึกษา นักวิชาการอิสระ องค์กรพัฒนาภาคธุรกิจเอกชน สำนักงานศิลปากรและพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ

ในภูมิภาค เข้ามาช่วยจัดกระบวนการสำรวจศึกษาวิจัยเอกสาร สร้างสาระความรู้เกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีศิลปวัตถุ ทรัพยากรวัฒนธรรมในท้องถิ่นนั้น ๆ จัดทำทะเบียนบัญชีและบันทึกภาพ ทำรายงานการศึกษาเก็บไว้ใช้ประโยชน์ในการวางแผนบริหารจัดการเผยแพร่หรือบริการทางวิชาการแก่สังคม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

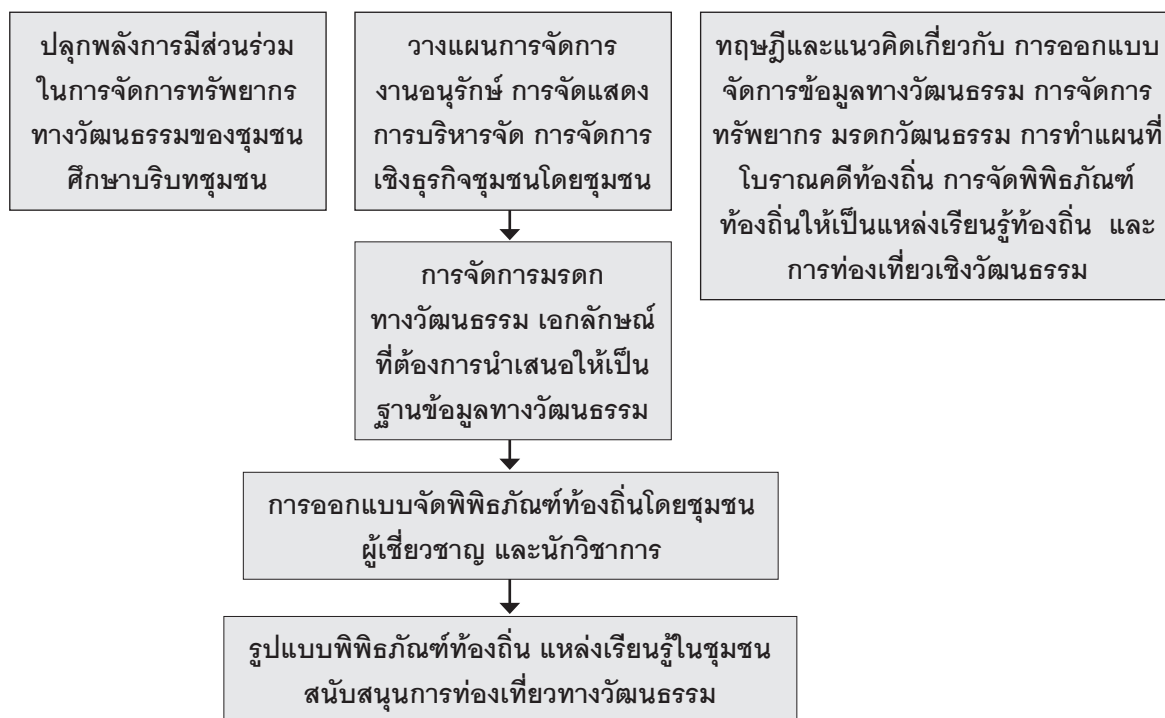
1. เพื่อศึกษารวบรวม จัดการและจัดทำฐานข้อมูลมรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา เพื่อส่งเสริมเผยแพร่งานพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างยั่งยืน
2. ศึกษารูปแบบการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่หอวัฒนธรรมวัดบางกระสอบและพิพิธภัณฑ์วัดบางกอบัว

ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษาในประเด็นการรวบรวมมรดก วัฒนธรรมและภูมิปัญญา ค้นหาอัตลักษณ์เพื่อการออกแบบจัดแสดงในหอวัฒนธรรมฯ ที่วัดบางกระสอบและพิพิธภัณฑ์วัดบางกอบัวให้เป็นระบบโดยชุมชนมีส่วนร่วม ทั้งนี้ เป็นไปตามความต้องการของชุมชนที่จะจัดการพิพิธภัณฑ์ของชุมชนให้เป็นระบบ ถูกต้องตามหลักวิชาการพิพิธภัณฑ์ เพราะจากการลงพื้นที่สอบถามกับผู้เกี่ยวข้องในหอวัฒนธรรมและพิพิธภัณฑ์ชุมชนของวัดทั้งสอง เพื่อศึกษาปัญหาและความต้องการของชุมชน พบว่าศักยภาพของชุมชนทั้งสองมีความพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาดังกล่าว

ชุมชน คือ คณะกรรมการหอวัฒนธรรมฯ ที่สนับสนุนการท่องเที่ยวในชุมชน ได้แก่ พิพิธภัณฑ์
วัดบางกระสอบและคณะกรรมการวัดบางกอบัว พื้นบ้านคลองบน พิพิธภัณฑ์เรือ
ปราชญ์ชุมชน ครู นักเรียนในชุมชน และเครือข่าย

กรอบแนวคิดของการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดของการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การดำเนินการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ประมวลข้อมูลจากเอกสารที่มีผู้ศึกษาไว้แล้ว และสำรวจค้นหาเพิ่มเติมในภาคสนาม โดยนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญร่วมกับคณะทำงานท้องถิ่นคือชุมชนวัดบางกระสอบและชุมชนวัดบางกอบัว ร่วมกันออกแบบระเบียบวิธีการศึกษาวิจัย เทคนิควิธีการสำรวจ ระบบบันทึกข้อมูล

วิธีการวิเคราะห์ จัดทำแผนที่โบราณคดี รายงานผลการศึกษาและดำเนินการในลักษณะการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบชุมชนมีส่วนร่วม โดยมีผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้ให้คำปรึกษา โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจาก

1. ศึกษาข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องอันได้แก่ จดหมายเหตุ วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานและโบราณวัตถุ วารสาร สิ่งพิมพ์ ตำรา ทฤษฎีแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. การทำแผนที่โบราณคดีท้องถิ่นในเชิงกระบวนการ ลงพื้นที่สำรวจชุมชนด้วยการสัมภาษณ์ การพูดคุย การประชุมกลุ่มกับประชาชน ชุมชน ประชาคมในชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลและมรดกวัฒนธรรมและภูมิปัญญา เพื่อนำเอาความรู้ที่ค้นพบทั้งที่เป็น “ของ” “ภูมิปัญญาวัฒนธรรม” “คน” และ “การจัดการ” ไปใช้ออกแบบจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ พัฒนาให้เป็นทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยว เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของทุกฝ่าย ได้องค์ความรู้ ปัญหา ทางออกในการแก้ปัญหาที่สัมพันธ์กับประเด็นที่ค้นพบ

1. จัดเวทีระดมความคิดและความรู้ เพื่อร่วมกันจัดระบบข้อมูลโดยนักวิจัย ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชนและประชาคม เพื่อให้ได้ข้อมูลของความเป็นเอกลักษณ์ของพิพิธภัณฑ์

2. การจัดกิจกรรมเพื่อปลูกพลังชุมชน เช่น ร้อยภาพเล่าเรื่อง กิจกรรมฟื้นฟูวัฒนธรรมดั้งเดิม เพื่อแสดงพลังความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมให้สำเร็จได้ของคณะกรรมการและประชาชน

3. การศึกษาดูงานในแหล่งที่มีบริบททางวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยแบบสำรวจข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ประเด็นในการพูดคุย การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกสำหรับปราชญ์ชุมชนเพื่อตระหนักถึงความสำคัญและสื่อสารภูมิปัญญาท้องถิ่น มรดกวัฒนธรรมที่เล่าเรื่องราวเกร็ดประวัติ-ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนโดยคนในชุมชน กับการทำแผนที่โบราณคดีท้องถิ่นทั้งในรูปของสิ่งจำเป็นต้องสัมผัสได้ เช่น สิ่งก่อสร้างโบราณ

สถานโบราณวัตถุและศิลปวัตถุ สิ่งประดิษฐ์
ภาพถ่ายเก่า และสิ่งที่จับต้องไม่ได้ เช่น ประวัติ
บุคคล ความทรงจำ ภูมิปัญญา ความรู้ ความเชื่อ
ศิลปวัฒนธรรม การแสดง เพลง พิธีกรรม สร้าง
ประเด็นสนทนากลุ่ม แบบสัมภาษณ์แบบสอบถาม
แบบบันทึกโบราณวัตถุ แบบประเมินการจัด
โครงการหรือกิจกรรม การศึกษาดูงานในแหล่ง
ที่มีความคล้ายคลึงกันเพื่อเห็นแบบอย่างการ
ดำเนิน งาน การจัดเวทีระดมความคิดเพื่อจัด
โครงสร้างผังความคิด จัดระบบข้อมูลโดยนักวิจัย
ผู้นำชุมชนและประชาคม

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เน้นความสำคัญของข้อมูลที่ได้จากการปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ และการแสดงความคิดเห็นอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน กับการค้นคว้าจากเอกสารให้ได้ข้อสรุปของรูปแบบที่สร้างขึ้นโดยชุมชนมีส่วนร่วม การจำแนกและจัดระบบข้อมูลวิเคราะห์หาบทสรุปร่วมกัน แล้ววิเคราะห์เชิงพรรณนา สรุปเป็นรูปแบบของพิพิธภัณฑ์ที่เป็นแหล่งเรียนรู้และสนับสนุนการท่องเที่ยวในชุมชน

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 วิจัยชุมชน ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง

1.1 การปลูกพลังการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชุมชน โดยลงพื้นที่เปิดเวทีทบทวนปัญหาและความต้องการของชุมชน ปัญหาที่พบคือมีศิลปวัตถุที่มีคุณค่าทั้งทางประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญา และวิถีชีวิตชุมชน

ที่คนในชุมชนนำมาบริจาคให้กับวัดเป็นจำนวนมาก แต่ชุมชนไม่มีประสบการณ์ในการจัดการเกี่ยวกับ

โบราณวัตถุและการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ปัญหาที่พบคือ

หอวัฒนธรรมและศูนย์เรียนรู้ชุมชน วัดบางกระสอบ	พิพิธภัณฑ์ชุมชนวัดบางกอบัว
การจัดแสดงในหอวัฒนธรรมฯ ชั้นล่าง จัดแสดงเครื่องใช้ของคนในอดีต ปราชญ์-ภูมิปัญญา ชุมชน การทำตาล เทงหยวก และการฉลุกระดาษ ชั้นบนจัดแสดงสิ่ง ของที่เกี่ยวกับการก่อตั้งวัด เช่น พระพุทธรูป พระพิมพ์ของหลวงปู่เชย บุษบกไม้แกะสลัก ตู้พระธรรม สมุดภาพจิตรกรรมเขียนสี เครื่องถ้วยลายคราม จัดวางรวมเป็นกลุ่มตามลักษณะสิ่งของไม่มีคำบรรยายไม่มีสมุดบันทึกรายการสิ่งของที่ได้รับบริจาคไม่สามารถสืบค้นเรื่อง รวบรวมโบราณวัตถุที่มีอยู่และไม่มีสื่อประชาสัมพันธ์	มีศิลปวัตถุที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาและวิถีชีวิตชุมชนที่วัดเก็บรักษาไว้ และมีผู้บริจาคให้กับวัดเป็นจำนวนมาก เช่น พระพุทธรูปสมัยรัตน โกสินทร์ตอนต้น หงษ์ประดับหัวเสาหล่อจากโลหะ บาตรน้ำมนต์แก้ว เครื่องลายคราม หีบคัมภีร์ใบลาน สมุดไทยบันทึกคำรายาของหลวงปู่เพชร หินบดยา ฯลฯ แต่เนื่องจากไม่มีประสบการณ์ในการจัดการเกี่ยวกับโบราณ วัตถุและการจัดแสดงในจึงไม่ทราบจะเริ่มต้นจัดอย่างไร
1.2 ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องและร่วมกันออกแบบระเบียบวิธีการสำรวจ ระบบบันทึกข้อมูลมรดกทางวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น	
ผู้วิจัยและผู้เชี่ยวชาญ รศ.ศรีณัฐ ไทรชมภู อาจารย์ดร.พรชัย ตามถิ่นไทย กับคณะกรรมการหอวัฒนธรรมฯชุมชนได้แก่ พระครูเกษมคณา-นุสิฐเจ้าอาวาสวัดบางกระสอบ อดีตกำนันสมศักดิ์ ขำดวง อาจารย์จอลေး พจน์วัฒนพันธุ์ อาจารย์โรงเรียนวัดบางกระสอบ นายสุวิทย์ กลิ่นมะลิวัลย์ และนายเสกสรรค์ พรหมหล้า ได้ร่วมกันร่วมกันออกแบบระเบียบวิธีการสำรวจระบบ บันทึกข้อมูล กำหนดรายการสำรวจทรัพยากรทางโบราณคดีประเภทต่าง ๆ ที่มีอยู่	ผู้วิจัยและผู้เชี่ยวชาญ รศ.ศรีณัฐ ไทรชมภู อาจารย์ดร.พรชัย ตามถิ่นไทย กับคณะกรรมการวัดฯได้แก่ พระครูใบฎีกาสุนันท์ สุวิชาโน เจ้าอาวาสวัดบางกอบัว นายสมาน เสถียรบุตร ไวยาวัจกรของวัดและนายจิตร มะลิรัตน์ นางพิชญ์สินี แก้วรุ่งเรือง และ ผอ.ปรีชา ลิ้มสุริวงค์ ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดบางกอบัว ร่วมกันออกแบบระเบียบวิธีการสำรวจระบบ บันทึกข้อมูลโดยเลือกใช้วิธีการบันทึกลงกระดาษ กำหนดรายการสำรวจทรัพยากร ประเภทต่าง ๆ ที่มีอยู่

อบรมนักศึกษาวิชาเอกออกแบบนิเทศศิลป์ชั้นปีที่ 3 จำนวน 12 คนแยกเป็น 2 กลุ่ม ลงพื้นที่พร้อมกับชุมชนเก็บข้อมูลบริบทชุมชน ปราชญ์ชุมชน ถ่ายภาพ ทำบัญชีครัวเรือนรายการโบราณวัตถุที่มีอยู่ของวัดทั้ง 2	
บริบทชุมชนความเป็นมาของคังบางกะเจ้า การเป็นเมืองหน้าด่านของพระประแดง ปราชญ์ชุมชน หลวงปู่เหยย สร้างพระปิดตาที่มีพุทธา-นุภาพเด่นในทางเมตตามหานิยม ลุงบุญแถม เพชรประดิษฐ์ ปราชญ์ชุมชนด้านการแทงหยวก และงานศิลปะการปั้นการเขียนลายไทย ลุงพุ่ม ห่วงปัญญาถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการตัดกระดาษสี ลุงพงษ์ศักดิ์ แก้วเถื่อน ภูมิปัญญาคนทำตาล มรดกวัฒนธรรมประเพณีบุญกลางสวน	บริบทชุมชนความเป็นสวนผลไม้ที่มีความอุดม สมบูรณ์ตำรายาเขียวในสมุดข่อยหลวงปู่เหมือน นายจิตร มะลิรัตน์ ปราชญ์ชุมชนด้านเกษตร ผสมผสานตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นางบุบผา รุ่งกลับ ภูมิปัญญาอาหารไทยท้องถิ่น นางสาวนพธิดา แก้วรุ่งเรือง ภูมิปัญญาศิลปะประดิษฐ์จากวัสดุพื้นบ้าน มรดกวัฒนธรรม ประเพณีทรงแม่ศรี สงกรานต์บางกอบัวประเพณี ทำบุญสารทและการทำข้าวต้มมัดได้
1.3 การบริหารจัดการและเครือข่าย	
มีคณะกรรมการหอวัฒนธรรมและศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดบางกระสอบอดีตกำนันสมศักดิ์ ขำดวง เป็นประธานและนายเสกสรรค์พรหมหล้า เป็นผู้ดูแลและนำชม มีเครือข่ายคือ ชมรมจักรยานในพื้นที่ และกลุ่มลำพูบางกระสอบ	มีคณะทำงาน พระครูใบฎีกา สุวินท์ สุวิชาโน เจ้าอาวาสวัดบางกอบัวเป็นประธาน นายสมาน เสถียรบุตร นายจิตร มะลิรัตน์ เป็นกรรมการ นางพิชญ์สินี แก้วรุ่งเรือง เป็นเลขานุการ เครือข่ายพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านคลองบนของนายสังวน ไกรสมโภช และพิพิธภัณฑ์เรือพื้นบ้านของนางจรรยา เขยชมศรี
1.4 การสงวนรักษาและจัดทำทะเบียน	
นักศึกษาวิชาเอกสังคมศึกษาวิทยาลัยการฝึกหัดครู มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร 31 คน ที่เรียนวิชาโบราณคดีเบื้องต้นมาแล้วจากในชั้นเรียนลงภาคปฏิบัติทำความเข้าใจ สะอาดและทำทะเบียนโบราณวัตถุที่วัดบางกระสอบเป็นเวลา 4 วัน แบ่งนักศึกษาออกเป็น 6 กลุ่ม โดยมี นายสมศักดิ์ ขำดวง ประธานคณะกรรมการบริหารหอวัฒนธรรมฯ คณะกรรมการ และท่านพระครูเกษมคณา นุสิฐ(เจ้าอาวาส)คอยดูแลให้ความสะดวก	คณะกรรมการวัดบางกอบัว นายสมาน เสถียรบุตร นายจิตร มะลิรัตน์ น.ส.ฉันทนา ทิมขำ นายประกอบ สอนดี ครูและนักเรียนชั้น ม.3 โรงเรียนวัดบางกอบัว 20 คน และนักศึกษาวิชาเอกออกแบบนิเทศศิลป์ 4 คน ปฏิบัติการทำทะเบียนโบราณวัตถุที่คลังของวัด ทุกบ่ายวันศุกร์ 5 ครั้ง ก่อนปฏิบัติงานให้นักเรียนไปดูงานพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านคลองบนเพื่อจะได้เห็นคุณค่าและเข้าใจการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์

ขั้นตอนที่ 2 ออกแบบรูปแบบพิพิธภัณฑ์ และการจัดการบริหารพิพิธภัณฑ์

2.1 การบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์

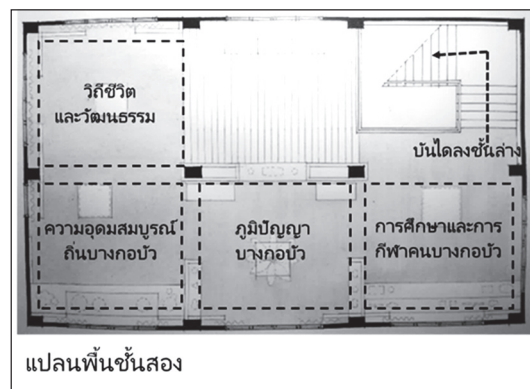
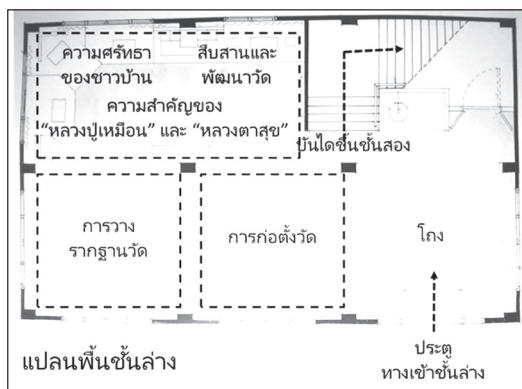
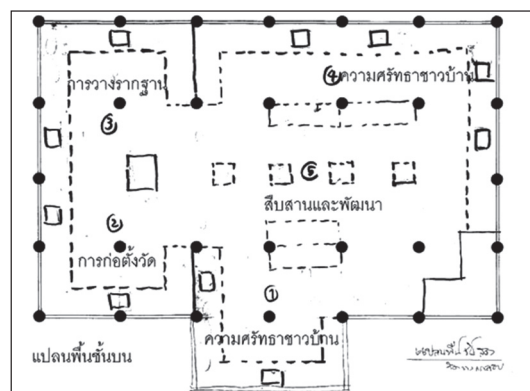
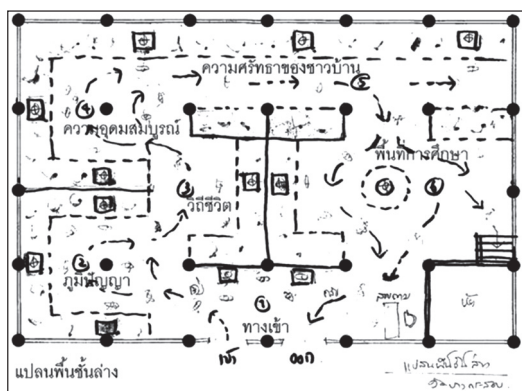
เพื่อให้ชุมชนเห็นภาพการดำเนินงานที่ชัดเจน จึงจัดให้ชุมชนที่เป็นคณะทำงานของทั้ง 2 วัด ไปศึกษาดูงานที่พิพิธภัณฑ์วัดท่าพุด ตำบลไร่ชิง จังหวัดนครปฐม ที่มีสภาพปัญหาที่คล้ายกัน มีการจัดการรูปแบบพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจากมรดกวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นแหล่งเรียนรู้ และสนับสนุนการท่องเที่ยว ที่พิพิธภัณฑ์วัดท่าพุด

จัดพิพิธภัณฑ์เป็นแบบเล่าเรื่องเพื่อให้ผู้ชมเกิดความรู้ ความคิด จิตสำนึกในคุณค่าและเกิดความสุขได้รับความเพลิดเพลินหลังจากศึกษาดูงานจึงจัดเวทีระดมความคิดเพื่อจัดโครงสร้างผังความคิดร่วมกันทั้งสองวัดจัดระบบข้อมูล โดยนักวิจัย ผู้นำชุมชนและประชาคม เพื่อให้ได้ข้อมูลความเป็นเอกลักษณ์ของพิพิธภัณฑ์ การเป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์สร้างเครือข่ายระหว่างวัดทั้งสอง

2.2 อัตลักษณ์ของหอวัฒนธรรมวัดบางกระสอบ	2.2 อัตลักษณ์ของพิพิธภัณฑ์ชุมชนวัดบางกอบัว
เรื่องราวของชุมชนโบราณ มีพระพิมพ์ปิดตา หลวงพ่อเซຍ เกจิอาจารย์ด้านเมตตามหานิยม เครื่องลายคราม โอ่งตาดวงยายทรัพย์ (อายุประมาณ 700 ปี) การแหงหยวกงานตัดกระดาด สายรุ้งพวงมะโหด และ ตาลตโหนดบางกระสอบ เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ทั้งด้านศิลปวัฒนธรรม และศาสนา เทศกาลการทำบุญกลางสวน การดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์โดยคณะกรรมการ การบริหารหอวัฒนธรรมวัดบางกระสอบ และชุมชนตำบลช้างเคียงเป็นแรงสนับสนุนการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ มีนายเสกสรรค์ พรหมหล้า เป็นเจ้าหน้าที่ดูแลพิพิธภัณฑ์ เปิด-ปิดตามเวลาราชการ มีการรักษาความปลอดภัย มีเครือข่ายกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม(ลำพูนบางกระสอบ) ชมรมจักรยาน และกลุ่มผู้สูงอายุจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง	เอกลักษณ์ของพิพิธภัณฑ์คือ ศูนย์ถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น สูตรตำรายาเขียวของหลวงปู่เหมือน วัดถุ่มงคลพระพิมพ์ดินเผา แหล่งเรียนรู้พระพุทธรูปสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น หงส์-ขันนํ้ามนต์สำริด เครื่องลายคราม แหล่งเรียนรู้สถาปัตยกรรมหมุกฎิไม้ทรงไทย ศาลาการเปรียญ อุโบสถทรงโค้งสำเภา บทบาทของพิพิธภัณฑ์เชื่อมเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างชุมชนและโรงเรียน กรรมการบริหารประกอบด้วย กรรมการวัดและผู้แทนชุมชน โรงเรียนและเครือข่าย จัดกิจกรรมให้พิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งเรียนรู้ของนักเรียน นักท่องเที่ยวและผู้สนใจ มีเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ในโบราณวัตถุ วัฒนธรรมประเพณีเพื่อบอกเล่ากับผู้มาเยี่ยมชม จัดกิจกรรม “ร้อยรูปเล่าขานตำนานวัดบางกอบัว” เพื่อให้เห็นบริบทชุมชนในวันเข้าพรรษา โดยชุมชนรวบรวมภาพที่เกี่ยวข้องกับชุมชนในอดีตได้กว่า 100 ภาพ จัดกิจกรรมฟื้นฟูประเพณีตักบาตรทางเรือ เนื่องในวันแม่แห่งชาติ โดยเครือข่ายพิพิธภัณฑ์เรือ

	พื้นบ้าน ร่วมกับโครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ 84 พรรษา เทิดไท้องค์ราชินี ของชาวตำบลบางกอบัวและกรมประมง ทำให้ชุมชนตื่นตัว และเกิดความภาคภูมิใจในมรดกวัฒนธรรมของชุมชน
2.3 หลังจากที่สามารถสรุปอัตลักษณ์ของพิพิธภัณฑ์ทั้งสองแห่งได้แล้ว กรรมการทั้งสองวัดระดมความคิด เห็นร่วมกับนักออกแบบร่างแบบการจัดพิพิธภัณฑ์ ครั้งที่ 1 พิจารณาจากอัตลักษณ์ของชุมชน โบราณวัตถุที่มี เรื่องราวที่เกี่ยวข้อง และพื้นที่ กับครุภัณฑ์สำหรับจัดแสดง ออกแบบร่างตามแนวคิดจากของชุมชนโดยชุมชน นักวิชาการ นักออกแบบ และผู้วิจัย รวมถึงแนวทางการบริหารจัดการ	

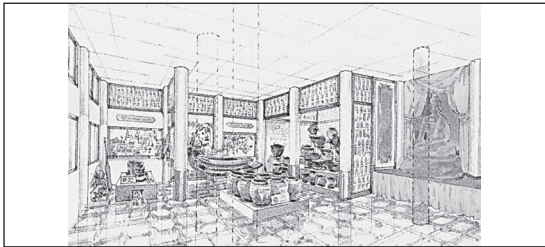
ขั้นตอนที่ 3 นำเสนอแบบร่างต่อประชาคม จริ่งเพื่อดำเนินการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ต่อไป
อีกครั้งเพื่อหาข้อสรุปครั้งสุดท้าย ก่อนเขียนแบบ

ภาพที่ 2 พื้นที่จัดแสดง ชั้นล่างและชั้นบน วัดบางกระสอบ และพื้นที่จัดแสดง ชั้นล่างและชั้นบน พิพิธภัณฑ์วัดบางกอบัว

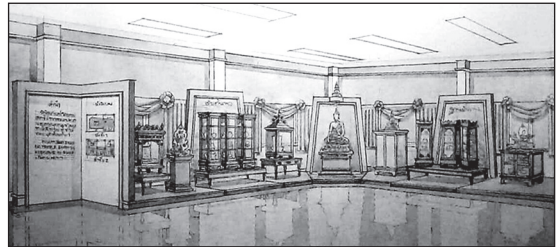
3.1 ขั้นตอนการศึกษาข้อมูลในการจัดแสดง ประชุมชุมชน วางแผนจัดแสดงงาน จัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ ป้ายสื่อความหมาย สร้างเครือข่ายความร่วมมือด้านการท่องเที่ยว	
ประวัติวัดบางกระสอบ การก่อตั้งวางรากฐาน หลวงปู่เชย ความศรัทธาของชาวบ้าน สืบสานและพัฒนาวัด ประวัติชุมชนบางกระสอบ ภูมิปัญญา ความอุดมสมบูรณ์ วิถีชีวิตและวัฒนธรรม	ประวัติวัดบางกอบัวการก่อตั้ง วางรากฐาน ภูมิปัญญาในการทำยาโบราณ “หลวงปู่เหมือน” ความศรัทธาของชาว บ้านสืบสานและพัฒนาวัด ประวัติชุมชน การศึกษาการกีฬา ภูมิปัญญา ความอุดมสมบูรณ์ วิถีชีวิตและวัฒนธรรม
3.2 ขั้นตอนการคัดเลือกและกำหนดวัตถุจัดแสดง	
วัตถุที่ชาวบ้านมอบให้แก่วัดทุกชิ้นจะนำมาจัดแสดงทั้งหมดจัดให้เป็นหมวดหมู่	เลือกวัตถุตามเนื้อหาในการจัดแสดงประวัติวัด-ใบตราตั้ง พระพุทธรูป อัฐบริขาร รูปหล่อหงษ์ การทำยาเขียว เครื่องถ้วย เครื่องใช้ที่นำมาถวายวัด ประวัติชุมชน การศึกษาและการกีฬา ผลงานปราชญ์ชุมชน ความอุดมสมบูรณ์ในท้องถิ่น
3.3 ขั้นตอนกำหนดแนวคิดในการออกแบบนิทรรศการ การศึกษาจากรูปแบบของอาคาร การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและการมองเห็นโดยรอบ การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและพื้นที่ภายในการแบ่งพื้นที่จัดแสดง	
3.4 แนวคิดในการออกแบบ	
ส่วนประวัติวัด ใช้ลักษณะการเอียงสอปเข้าของเสาและผนังเรือนไทย มาออกแบบรูปทรงของฉากหลัง เลือกใช้สีทองและสีน้ำตาลให้เกิดเอกลักษณ์และมีความเป็นไทย ส่วนประวัติชุมชน นำเอารูปแบบและวิธีการในการสานผ้าขัดตะของเรือนเครื่องผูก มาใช้ในการออกแบบฉากตกแต่ง ปรับเปลี่ยนฉากหลังของแต่ละส่วนนิทรรศการ เพื่อสื่อถึงความเป็นชุมชน บางกระสอบ การจัดแสดงพื้นที่ภูมิปัญญาชุมชนที่แสดงด้วยของจริง ปรับเปลี่ยนและจัดกลุ่มโบราณวัตถุให้อยู่เป็นกลุ่ม เปิดทางสัญจรให้	ส่วนประวัติวัดและส่วนประวัติของชุมชน นำเอาลักษณะ การ เอียงสอปเข้าของเสาและผนังของเรือนไทย มาใช้ในการออกแบบ ผสานกับการใช้สีแดงและสีทองเป็นสีที่ใช้ในงานสถาปัตยกรรม เพื่อให้เกิดเอกลักษณ์เฉพาะและมีความเป็นไทย ใช้เครื่องเรือนของเดิมที่เก็บรักษาไว้มาใช้เป็นตู้จัดแสดงนิทรรศการ มีพื้นที่สำหรับการเสวนา ใช้รูปแบบการสานผ้าขัดตะของเรือนเครื่องผูก มาออกแบบฉากตกแต่ง และลักษณะทรงกลมของใบบัว(ที่มาของชื่อวัด) มาคลี่คลายเป็นรูปทรงของงานกราฟิกในการจัดแสดง เพื่อให้เกิด

ชัดเจน มีพื้นที่โล่งพักสายตา และพื้นที่สำหรับจัดกิจกรรม

ภาพที่ 3 ผลงานการออกแบบปรับปรุงหอวัฒนธรรมและศูนย์เรียนรู้ชุมชนวัดบางกระสอบ

เอกลักษณ์ที่สื่อถึงความเป็นชุมชนบางกอบัว ใช้เทคนิคการสร้างหุ่นจำลองขนาดเล็ก เพื่อจำลองเหตุการณ์และวิถีชีวิตของชุมชน

ภาพที่ 4 ผลงานการออกแบบจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์วัดบางกอบัว

ขั้นตอนที่ 4 ดำเนินการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ ดำเนินการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์จัดระบบฐานข้อมูล การประชาสัมพันธ์ เผยแพร่

สื่อประชาสัมพันธ์รูปแบบต่าง ๆ สื่อ แผ่นพับอิเล็กทรอนิกส์ ไปสเตอร์

4.1 ปรับปรุงการจัดแสดงนิทรรศการ โดยนักศึกษาเอกสังคมศึกษาชั้นปีที่ 4 ร่วมกับคณะกรรมการหอวัฒนธรรมฯ และอาจารย์ ดร.พรชัย ตามถิ่นไทยช่วยกันเคลื่อนย้ายวัตถุจัดแสดงให้เป็นไปตามแผนผัง

4.1 ประชุมวางแผนการเริ่มต้นจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ โดยจัดแสดงที่ชั้นล่างในส่วนของประวัติวัด

4.2 จัดพิพิธภัณฑ์โดยคณะกรรมการวัดพระสงฆ์ และ ผู้ออกแบบ ปรับปรุงตู้จัดแสดงและจัดแสดงตามผัง

ภาพที่ 5-6 ปรับปรุงการจัดแสดงในหอวัฒนธรรมวัดบางกระสอบ ชั้นล่าง และชั้นบน

ภาพที่ 7-8 การจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์วัดบางกอบัว

ขั้นตอนที่ 5 สำนวณความพึงพอใจของชุมชน

5.1 ประเมินความคิดเห็นในการจัดงานของผู้เข้าชมพิพิธภัณฑ์

ใช้แบบสอบถามเก็บข้อมูลจากผู้เข้าชมในพิพิธภัณฑ์แล้วประเมินความคิดเห็นของผู้เข้าชมพบว่าร้อยละ 32.14 เข้าชมพิพิธภัณฑ์เพราะมีความสนใจใคร่รู้เรื่องราวต่างๆ ในสิ่งของที่นำมาจัดแสดง และเห็นว่าควรมีคำบรรยาย-ข้อมูลประกอบ หรือมีมัคคุเทศก์นำชม ร้อยละ 19.35 มีความพึงพอใจในการจัดแสดงในยุคเริ่มแรกของวัด และความรู้ภูมิปัญญา เป็นจำนวนมากที่สุดเท่ากัน ความเห็นเกี่ยวกับสถานที่จัดพิพิธภัณฑ์ของวัดมีความเหมาะสม ส่วนเนื้อหาและการจัดนิทรรศการโดยรวมทำให้ผู้เข้าชมนิทรรศการได้รับความรู้ ประวัติความเป็นมาของท้องถิ่นในอดีต เป็นที่รวบรวมโบราณวัตถุที่มีคุณค่าของท้องถิ่น เป็นแหล่งค้นคว้าที่เหมาะสมแต่ควรมีคำอธิบายและมัคคุเทศก์บรรยายด้วย และทุกคนเห็นด้วยกับการมีส่วนร่วมในการจัดพิพิธภัณฑ์

5.2 ประเมินความพึงพอใจในโครงการจัดพิพิธภัณฑ์ฯ ของคณะทำงานจัดประชุมสรุปงาน ประเมินความพึงพอใจหลังจากปรับปรุงและจัด

แสดงผลงาน พบว่าคณะทำงานมีความพึงพอใจต่องานออกแบบพิพิธภัณฑ์ของวัดในระดับมากที่สุดมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.53 รองลงมาเป็นความพึงพอใจในการจัดแสดงที่ได้ทำไปแล้วในระดับมากที่สุดมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.38 ส่วนที่อยู่ในระดับมาก 10 ประเด็น มีค่าเฉลี่ยเท่ากันที่ 3.83 คือหลังจากศึกษาดูงานการระดมสมองช่วยให้ค้นหาเอกลักษณ์เฉพาะแหล่งชัดเจนและเข้าใจวิธีการสงวนรักษาโบราณวัตถุในพิพิธภัณฑ์ เข้าใจการจัดการพิพิธภัณฑ์ มีความพึงพอใจต่อการดูงานที่วัดท่าพุดและความพึงพอใจต่อการระดมการสร้างความรู้ร่วมกันของนักวิจัย ประชาชนชุมชน คนในชุมชนทำให้ชุมชนมีความชัดเจนในจุดมุ่งหมายของการจัดพิพิธภัณฑ์ และการสร้างเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ชุมชนที่มีอุดมการณ์คล้ายคลึงกัน กับประเด็นความพึงพอใจต่อตัวเองที่มีส่วนที่ช่วยให้งานจัดพิพิธภัณฑ์สำเร็จในระดับมากที่สุดมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.76 ซึ่งใกล้เคียงกับความพึงพอใจในการวางแผนการทำงานร่วมกันทำให้เกิดประโยชน์ต่อการจัดพิพิธภัณฑ์ในระดับมากที่สุดมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.75 และมีความเห็นว่าชุมชนสามารถดำเนินโครงการนี้ต่อไปได้ด้วยตนเองอยู่ในระดับมากที่สุดมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.46 แต่การมีส่วนร่วม

ในขั้นตอน “การออกแบบ” จัดพิพิธภัณฑ์ และร่วมเสนอความคิดเห็นในระดับปานกลาง ที่ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.38 และ 3.36 ตามลำดับ ในด้านความคิดเห็นของคณะทำงาน ต่อการดำเนินงานสรุปได้ว่า

1. บทบาทของชุมชนต่อการขับเคลื่อนงานพิพิธภัณฑ์จะเกี่ยวข้องกับความรู้และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับมรดกวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพิ่มเติมจากปราชญ์ชุมชน ผู้สูงอายุ เพราะท่านเหล่านั้นเป็นผู้มีความรู้ความสามารถถ่ายทอดภูมิปัญญาให้ดำรงอยู่ เข้าร่วมเป็นที่ปรึกษา ให้ความรู้กับเด็กหรือนักท่องเที่ยวให้เข้าใจในวัฒนธรรมและเรื่องราวชุมชนท้องถิ่น ดูแลสมบัติของชุมชน วัดและชุมชนต้องมีส่วนร่วม ร่วมมือ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมทุน และร่วมดูแล

2. วัด ในฐานะที่เป็นที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์ แหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น ควรมีส่วนในการให้ความรู้สิ่งของที่จัดแสดง อำนวยความสะดวกให้ผู้เข้าชม มีกิจกรรมทำให้ผู้เข้าชมได้รับความรู้ความเข้าใจในหัวข้อที่จัดแสดงและมีความสุขในการเข้าชมโดยมีมัคคุเทศก์หรือป้ายอธิบาย

3. โรงเรียนในชุมชนและสถานศึกษา มีบทบาทในการดูแลรักษามรดกวัฒนธรรมให้คงอยู่ มีหลักสูตรที่สนับสนุนให้นักเรียนเข้ามาศึกษาในพิพิธภัณฑ์ เป็นมัคคุเทศก์สืบสานวัฒนธรรมชุมชน เรียนรู้การสงวนรักษาโบราณวัตถุศิลปะวัตถุ มีนักวิชาการที่มีบทบาทจุดประกายความรู้ช่วยเหลือหาข้อมูลคำอธิบายเพิ่มเติมของสิ่งที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ การบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์และประชาสัมพันธ์

4. นักท่องเที่ยวได้ความรู้จากการได้เห็นวัตถุโบราณที่มีคุณค่าของชุมชน ทราบข้อมูลความเป็นมาของวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นจากคำ

บรรยายของ “มัคคุเทศก์ท้องถิ่น” ที่เป็น นักเรียนเยาวชนในท้องถิ่นหรือผู้สูงอายุ มีความสุขที่ได้เข้ามาเที่ยวชมในพิพิธภัณฑ์ที่มีการจัดระบบตีสภาพแวดล้อมดีดูปลอดภัย และนักท่องเที่ยวก็พร้อมที่จะบริจาคกำลังทรัพย์ส่งผลให้คนในชุมชนมีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น การดำเนินการจัดการพิพิธภัณฑ์ บริหารงานโดยจัดตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษา คณะกรรมการบริหารโดยมีบุคคลจากทุกภาคส่วนช่วยกันดูแล ร่างกฎระเบียบขึ้นตามความเหมาะสม

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาเรื่องรูปแบบพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น: การจัดการมรดกวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นแหล่งเรียนรู้และสนับสนุนการท่องเที่ยว ในพื้นที่บางกะเจ้า จังหวัดสมุทรปราการ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งด้านเอกสาร และภาคสนาม ได้รูปแบบการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ที่แสดงอัตลักษณ์ท้องถิ่นอันเป็นความภาคภูมิใจของแต่ละแห่งคือที่วัดบางกระสอบเป็นเรื่องราวของชุมชนโบราณที่มีหลวงพ่อเหยเป็นเกจิอาจารย์ด้านเมตตามหานิยมระดับประเทศ เครื่องลายคราม และจิตรกรรมเขียนสีในสมุดไทยโบราณจารึกอักษรขอมศิลปสมัยรัตนโกสินทร์ยุคต้น ส่วนเอกลักษณ์ของพิพิธภัณฑ์วัดบางกอบัว คือ ศูนย์ถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาตำหรับยาเขียวหลวงพ่อเหมือน แหล่งเรียนรู้ด้านโบราณวัตถุ สถาปัตยกรรมหมู่กุฏิไม้ทรงไทย และอุโบสถทรงโค้งสำเภาสสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น แนวทางการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์คือแบ่งพื้นที่เป็นส่วนการเรียนรู้ นิทรรศการ และบริเวณจัดกิจกรรม มีสื่อหุ่นจำลองที่จัดแสดงให้ผู้ชมเกิด

ความรู้ ความคิด จิตสำนึกในคุณค่าของมรดก วัฒนธรรมของชุมชน เชื่อมโยงสัมพันธ์กับการใช้ วิถีชีวิตของชุมชน ทรัพยากรวัฒนธรรมในชุมชน ได้รับความเพลิดเพลินและเกิดความสุข และที่สำคัญคือเกิดเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านคลองบน เป็นผลจากการที่เจ้าของพิพิธภัณฑสถานเข้าร่วม กระบวนการศึกษานี้ ใช้วิธีการจัดการดำเนินการ ศึกษาควคู่ไปพร้อมกันจัดเป็นรูปแบบพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านที่เสร็จสมบูรณ์เปิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่ง ใหม่ในชุมชนเป็นที่ภาคภูมิใจของชาวบ้านในหมู่ 2 บ้านคลองบนเป็นอย่างยิ่ง เกิดเป็นเครือข่าย การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่บางกะเจ้า ระหว่าง หอวัฒนธรรมและศูนย์เรียนรู้ชุมชน วัดบางกระสอบ พิพิธภัณฑสถานวัดบางกอบัว พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านคลองบน ศูนย์เกษตรผสมผสาน และ พิพิธภัณฑสถานเรือนปั้น

กระบวนการดำเนินงาน สอดคล้องกับ วิธีการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในการมีส่วนร่วมของชุมชน (Chuthaket, 2014) ข้อมูล ข่าวสารที่ทำให้ชุมชนเกิดความรู้ความเข้าใจว่าจะ ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างไรบ้าง นำไปสู่การเกิด ความร่วมมือที่ชุมชนตระหนักได้ว่ามีเหตุผลหรือ เป็นประโยชน์ การมีส่วนร่วมของชุมชนทุกภาคส่วน ชาวบ้าน วัด สถานศึกษา ทำให้ทุกภาคส่วนเห็น บทบาทและความสำคัญของตนสำนึกถึงความเป็น เจ้าของ การร่วมคิด ร่วมทำ ใช้กระบวนการฟื้นฟู ชุมชน (Chaiwirat, 2009) โดยใช้ทุนทางสังคมของ ชุมชน มีผู้นำในการรวมกลุ่มสร้างพลังให้ชุมชนเข้ม แข็งมีสำนึกและมีเป้าหมายชัดเจน ขับเคลื่อนไปบน ฐานความรู้จากนักวิชาการภายนอก ใช้การศึกษา ดูงานช่วยให้เห็นกระบวนการที่ชัดเจนขึ้น การจัด

เวทีประชาคมเสวนาในกลุ่มช่วยให้เห็นปัญหาและ แนวทางแก้ไข ได้วิเคราะห์ตนเอง วางแผนดำเนินงาน เริ่มจากงานเล็กๆ ปฏิบัติตามแผนให้เห็นความ สำเร็จ แล้วจึงขยายผลไปสู่กิจกรรมต่อไป มีการ ขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่อง ติดตามประเมินผลและ สรุปบทเรียนในทุกกิจกรรม จะทำให้คนในชุมชน สามารถดำเนินงานต่อไปได้ด้วยเชื่อมั่น และ จากการศึกษานี้พบว่า การปลูกพลังชุมชนให้เกิด ความเชื่อมั่นในกระบวนการในคณะ ทำงานเป็น สิ่งสำคัญ พลังการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่ พร้อมใจกันมีนักวิชาการให้คำแนะนำและแนวทาง จะสามารถดำเนินงานให้สำเร็จลงได้ ทั้งสามารถ เป็นกระบวนการที่เอาไปใช้ในการจัดพิพิธภัณฑสถาน ที่อื่นได้

การจัดการมรดกวัฒนธรรมและจัดทำฐาน ข้อมูลมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาของที่ พิพิธภัณฑสถานทั้ง 2 แห่งนี้มีรูปแบบการจัดการ คือใช้วิธีการบันทึกลงในแบบฟอร์มรวบรวมเป็น แฟ้มข้อมูล ทั้งในรูปของมรดกวัฒนธรรมประเภท ที่จับต้องได้ เช่น โบราณวัตถุและศิลปวัตถุ งาน หัตถกรรม ฯลฯ จัดเก็บเป็นระบบ มีภาพถ่าย ประกอบ และสิ่งที่เป็นมรดกวัฒนธรรมประเภท ที่จับต้องไม่ได้ เช่น ภูมิปัญญา ความรู้ ประเพณีบุคคล ความเชื่อ ศิลปวัฒนธรรม การแสดง เพลง พิธีกรรม ฯลฯ บันทึกเป็นเอกสาร ประกอบภาพถ่าย รวบรวม เป็นองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ในพิพิธภัณฑสถาน เป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชน โดยชุมชนช่วยกันสืบค้น ข้อมูลมีนักเรียน-นักศึกษาช่วยจัดบันทึกถ่ายภาพ ซึ่งสอดคล้องกับกระบวนการทำแผนที่โบราณคดี ท้องถิ่นของ สายันต์ไพเราะญจิตร. (Praichanchit, 2007) ที่เป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงพัฒนา

แบบมีส่วนร่วมที่ให้ชุมชนร่วมกันค้นหา กำหนดรายการและจัดทำทะเบียน หรือระบบบัญชีทรัพยากรทางโบราณคดีประเภทต่าง ๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น ซึ่งการศึกษาวิจัยลักษณะนี้จะช่วยให้ท้องถิ่น ค้นพบคุณลักษณะเฉพาะของตนเองสามารถนำไปพัฒนาเป็นทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวได้ เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของทุกฝ่าย การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นคณะทำงาน ได้แก่ ชาวบ้านหรือกลุ่มเจ้าของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ที่ต้องดูแลพิพิธภัณฑ์ให้คงอยู่ต่อไป ใช้ความร่วมมือจากสถานศึกษาในท้องถิ่นที่มีความรู้ทำหน้าที่จัดทำทะเบียนวัตถุทำความเข้าใจความสะอาด ซ่อมแซมวัตถุที่เสียหาย ทำให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชนกับนักวิชาการและนักพัฒนาจากภายนอก การคัดเลือกวัตถุที่จัดแสดงก็เป็นประเด็นสำคัญ ต้องปรึกษากับชุมชนให้ทราบถึงการเลือกสิ่งของที่สำคัญและมีความหมายต่อชุมชน ที่วัดบางกระสอบคณะกรรมการหอวัฒนธรรมฯ เห็นว่า โบราณวัตถุทุกชิ้นที่ชุมชนบริจาคให้วัดมีความสำคัญและมีคุณค่าต้องจัดแสดงทุกชิ้น แต่ที่วัดบางกอบัวนั้นคนในชุมชนเห็นว่าโบราณวัตถุส่วนใหญ่เป็นของที่วัดสะสมไว้ บางชิ้นไม่ทราบที่มา ฉะนั้นจึงสามารถเลือกมาจัดแสดงได้ตามความเหมาะสมของพื้นที่ การฟังความคิดเห็นของชุมชนมีความสำคัญเพราะความยั่งยืนของพิพิธภัณฑ์เกิดจากการให้คนในชุมชนเข้ามา มีบทบาทมีความรู้สึกรักและเป็นเจ้าของร่วมกัน ทำให้ชาวบ้านมีความภาคภูมิใจในชุมชน รักถิ่นฐานบ้านเกิด ที่สำคัญคือพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นเครื่องมือสำคัญในกระบวนการสร้างความรู้และฟื้นฟูภูมิปัญญา นำไปสู่การพัฒนาชุมชนที่พึ่งตนเองได้อย่างแท้จริง

ตามที่ ศิริบุญ จงวุฒิวาศย์ (Chongwutiwate, 2015) ได้กล่าวว่าพิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีเอกลักษณ์ของตนเอง ช่วยเสริมการเรียนรู้ของคนในสังคมและพัฒนารูปแบบการเรียนรู้เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคม โดยมีการจัดกิจกรรมในแผนการทำงานของชุมชนอย่างต่อเนื่องสอดคล้องไปกับบริบทวัฒนธรรมในชุมชน สุดท้ายคือบริหารจัดการในรูปแบบกรรมการตั้งคณะทำงานที่มาจากภาคส่วนต่าง ๆ ในชุมชนรับผิดชอบ วางแผนมีข้อตกลงร่วมกัน พัฒนางานให้เป็นไปตามบริบทของชุมชน และการจัดการให้ทุกฝ่ายได้รับประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดในเรื่องของการเกิดความร่วมมือในการมีส่วนร่วมของ Creighton (2005) ที่เกิดจากขั้นตอน การรับรู้ข้อมูล การรับฟังความคิดเห็น การมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและการพัฒนาข้อตกลงร่วมกัน

ข้อเสนอแนะ

1. สาระของพิพิธภัณฑ์ที่มาจากการจัดการองค์ความรู้ ภูมิปัญญาของชุมชน ช่วยให้สามารถหาประเด็นแสดงออกในการพัฒนาเนื้อหา นิทรรศการ ให้มีชีวิตชีวามากขึ้น พิพิธภัณฑ์เป็นพื้นที่ของการปรับเปลี่ยนด้วยกระบวนการ “โต้ตอบ” ระหว่างพิพิธภัณฑ์ ผู้ชม และเจ้าของวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง พิพิธภัณฑ์มิใช่เพียงจัดแสดง “ของ” แต่แสดง ความเป็นตัวตนของชุมชนได้
2. ให้ผู้สูงอายุมีบทบาทสำคัญในการให้ข้อมูลความรู้ รวมถึงการดำเนินงาน การเป็นผู้อธิบายนำชมพิพิธภัณฑ์แก่เด็ก ๆ ในชุมชน และบุคคลที่มาเยี่ยมชมเป็นการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุด้วยกระบวนการพิพิธภัณฑ์บำบัดที่ช่วยให้

ผู้สูงอายุได้เห็นคุณค่าของตนเองที่มีคุณค่าต่อชุมชน

3. อุปสรรคของงานมักเกิดจากความคิดที่ว่าต้องมั่งปประมาณพร้อมจึงจะเริ่มดำเนินการได้ แต่จากการดำเนินงานกลับพบว่าการรวมพลังทำกิจกรรมให้เห็นความเคลื่อนไหวของคณะทำงานที่เริ่มจากกิจกรรมเล็กๆ ทำให้สำเร็จได้อย่างต่อเนื่องทำให้เกิดพลังในการทำงาน

4. สร้างเครือข่ายกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบและผลประโยชน์ แลกเปลี่ยนแนวคิด ปรับปรุงกระบวนการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องตามความเหมาะสมทั้งนี้ต้องมีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ จะช่วยให้พิพาทกันอยู่ต่อไปได้อย่างยั่งยืน

5. การศึกษาดูงานในแหล่งที่มีความคล้ายคลึงกันช่วยให้ชุมชนเห็นแบบอย่างการดำเนินงาน การระดมความคิดและความรู้ ได้เป็นรูปธรรมที่รวดเร็วขึ้น

6. การที่ชุมชนท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมและมีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการ กระบวนการดำเนินงานเป็นเครือข่ายเกิดประโยชน์ต่อนักท่องเที่ยวจะได้แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกันอย่างกว้างขวาง

REFERENCES

Chaiwirat, P.W. & Samchuk Eco-Market Development Committee. (2009). **Historical background study. Social and cultural change: a case study of Samchuk Market.** Research report. Department of Cultural Promotion Ministry of Culture. (in Thai)

Chongwutiwate, K. (2015). **The study of learning procedure and publicizing of knowledge of local museum in nakornphathom province.** Silaphakorn University. (in Thai)

Chuengsatiansup, K. Tengrang, K. Phinkaew, R. & Phetkhong, W. (2013). **Community styles of 7 tools to make the simple community work with effectiveness and funniness.** Bangkok: Suksala Printings. (in Thai)

Chuthaket, A. (2014). Community participation in the development of lifelong learning resources: Bangkok Metropolitan Museum. **The Humanities, Social Sciences and Arts.** 7(3) 1113 – 1124. (in Thai)

Creighton, James L. (2005). **The public participation handbook: making better decisions through citizen involvement.** NY: John Wiley & Sons, Inc.

Praichanchit, S. (2007). **Resource Management of archaeology in community development.** Bangkok: Project of archaeology of community book. (in Thai)

The Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre (public organization). (2002). **Thai Museum in the new century.** Bangkok: Amarin Printing & Publishing Public Company Limited. (in Thai)